

Intervence Msgr. Lefebvra na jednání II. vatikánského koncilu

**(úryvek z knihy Msgr. Bernarda Tissiera de Mallerais:
Msgr. Marcel Lefebvre. Životopis)**

Dvojí omyl kolegiality

Prvním tématem, jež arcibiskup v koncilní aule načal, bylo to o údajné kolegiální povaze episkopátu, kterou tvrdí nové schéma o Církvi (kap. 2, č. 16 a 17).

Během dvou ústních intervencí v říjnu a listopadu 1963 nepodsouval Msgr. Lefebvre schématu¹ zlé úmysly, zajisté však, řekli bychom, špatný směr. Aniž by zkoumal každé písmeno textu, jak to činil Msgr. Carli, prohlédl jeho neblahé tendence a nebezpečné dopady při praktickém uplatnění.

„Tento text totiž tvrdí,“ řekl v říjnu, „že členové biskupského kolegia vlastní řídicí moc, ať již spolu s nejvyšším pastýřem nad celou Církví, či společně s ostatními biskupy² nad různými diecézemi.“

Tak by tedy musel sdílet papež svou moc nad celou Církví se stálým biskupským kolegiem a biskupové svou osobní a bezprostřední pastýřskou pravomoc vůči svému stádcí s národními biskupskými konferencemi.

Arcibiskup ostatně předkládá stejnou obžalobu v interview, které poskytl 15. října tiskové službě Divine Word News Service pátera Wiltgena:

Je to „nový druh kolektivismu, jenž se vloupává do Církve (...), biskupové by pozbyli veškerou iniciativu“.³

Jeho zkušenosti jako apoštolského delegáta a nedávno prožité události spojené se shromážděním kardinálů a arcibiskupů Francie mu postavily před oči nebezpečí, které by představovaly mocné biskupské konference pro pastorační zodpovědnost každého jednotlivého biskupa.

6. listopadu 1963 si arcibiskup ze Synnady posloužil jemnou ironií jednoho historického důkazu proti principu právní kolegiality:

„Kdyby měl být na tomto koncilu jako zázrakem objeven a slavnostně vyhlášen, muselo by se logicky prohlásit, jak to již učinil jeden z otců: ‚Římská Církev se zmýlila v tom, že nepoznala základní princip své božské ústavy...‘“⁴

Konečně 2. října 1965 při debatě o misionářské činnosti Církve přesně ukázal, že Pius XII., když ve *Fidei donum* vyzdvihl „společnou zodpovědnost“ biskupů za všeobecný misijní úkol Církve, chtěl jí rozumět pouze ve smyslu morální zodpovědnosti na základě bliženské lásky, a nikoliv na základě nějakého práva, jež plyne ze spravedlnosti:

„Naproti tomu jsou biskupové podle práva vždy povinováni své diecézi, svému vlastnímu stádcí; teprve v druhé řadě jsou na základě bliženské lásky povinni k tomu, aby měli starost o duše všech lidí.“⁵

Tato vysvětlení, jež přišla přesně v tom správném okamžiku, potvrdila odůvodněnost předběžné vysvětlující nóty, kterou Pavel VI. nechal připojit ke konstituci o Církvi.

Není již Církev Kristova katolická Církev?

Jednou z ústředních debat, která vzala koncil útokem, byla debata o definici či dokonce o identitě katolické Církve samotné. Schéma o Církvi, které bylo koncilním otcům zasláno v roce 1963 a které nahradilo původní text přípravné komise, jež byl v listopadu 1962 při prvním koncilním sezení odmítnut, ještě ujišťoval, že jediná Církev, která se ve vyznáních víry označuje jako „jedna, svatá, všeobecná a apoštolská, je katolická Církev, která je na tomto světě zřízena a založena jako společnost“.

Ale v červnu 1964 vyvolal vlnu protestů text rozdaný koncilním otcům. Stálo v něm: Církev Kristova „se nachází v katolické Církvi“. Ono „est“ (= je), vyjadřující totožnost, bylo nahrazeno „subsistit in“ (= nachází se v); tímto způsobem by byla Církev Kristova v katolické Církvi pouze přítomná nebo v ní trvající či plně zřízená. Tuto výměnu navrhl protestantský pastor Wilhelm Schmidt teologovi kardinála Fringse Ratzingerovi.⁶

Teologická komise prohlásila: „*Subsistit in* je použito namísto *est* proto, aby výraz lépe souhlasil s tvrzením, že existují církevní prvky, jež se nacházejí jinde.“⁷

Při zahájení třetího zasedacího období dal Msgr. Carli jedinou přiměřenou odpověď:

„Slova *subsistit in*,“ řekl, „jsou nepřijatelná, neboť jinak by bylo možno věřit, že Církev Kristova a katolická Církev jsou dvě od sebe odlišné věci, přičemž prve jmenovaná přebývá v druhé jako v nějakém podřazeném nositeli. Člověk tedy musí zcela jednoduše a daleko

pravdivěji říci *est*, poněvadž to říkají prameny“⁸, tj. učitelské dokumenty zveřejněné ještě před nedávnem, na něž se text odvolává, aniž by jim byl věrný, jako encyklika Pia XII. *Mystici corporis*, která bez okolků stává Církev Kristovu na roveň katolické Církvi (č. 13), stejně jako encyklika *Humani generis* (Dz. 2319).

Protože se koncil od tohoto tradičního učení vzdálil, učinil z Církve něco mlhavého bez přesných obrysů, opatřeného pevným jádrem: katolickou Církev, kolem níž se kupí v sousedních kruzích „církevní útvary, východní církve a různá církevní společenství“, jimž se přiznává církevní existence, aniž by měly samostatné trvání jako sama katolická Církev“.⁹

Proti tomuto omylu se v listopadu 1963 postavil arcibiskup ze Synnady u příležitosti debaty o ekumenismu. Schéma se opovažovalo tvrdit, že „tyto církve a odloučená společenství nejsou v žádném případě zbaveny jakéhokoliv významu v tajemství spásy; ve skutečnosti Duch Kristův nepohrdá tím, aby si jimi posluhoval jakožto prostředky spásy“.¹⁰ Vyvrácení bylo sepsáno do několika obsažných řádek, jež byly odevzdány sekretariátu koncilu:

„Nějaké společenství, pokud je to společenství oddělené od katolické Církve, se nemůže těšit pomoci Ducha Svatého, protože jeho odloučení je odporem vůči Duchu Svatému. Ten může na duše působit pouze přímo nebo užívat prostředků, které jako takové nevykazují žádný znak odloučení.“¹¹

Vylhaný ekumenismus

V touze hledat a vysoce oceňovat „prvky posvěcování“, které si odloučení bratři možná uchovali, se ponechávají v zajetí svých bludů, řekl Msgr. Lefebvre při stejné intervenci.

Tudíž klameme protestanty, když jim říkáme: „Vy jste učedníci Kristovi, znovuzrození křtem“, neboť velmi často je křest „neplatný kvůli chybě buď ve formě, nebo v materii, nebo v intenci“¹² a zcela obecně je neúčinný, poněvadž přece u těch, kdo dosáhli věku užívání rozumu, představuje nedostatek božské a katolické víry překážku, obex, pro milost.

Klameme též pravoslavné „lživým ekumenismem“, jenž „napadá primát papeže a zbavuje ho obsahu“ a usiluje o to „nechat lidi věřit a říkat, že římský biskup je pouze *primus inter pares*, tj. první mezi sobě rovnými“, přičemž papežský primát „je nahlížen téměř výlučně jako něco, co má

sjednocovat hierarchii a zachovávat ji nerozdělenou“, to znamená jako pouhé „pouto vnější jednoty“.¹³

Jestliže prostřednictvím koncilu „se tyto pravdy zkracují,“¹⁴ řekl Msgr. Lefebvre, jestliže „se podstatná pravda zvěstuje neúplně, aby se popohnala jednota“, totiž primát nejvyššího pastýře, potom utvrzujeme odloučené východní církve v jejich nesprávné představě o jednotě „bez plného přijetí důsledků primátu“¹⁵.

Vidíme, jak se později Jan Pavel II. pevně drží v přímé linii oslabených pravd II. vatikánského koncilu, když ve své encyklice *Ut unum sint* požaduje, že „je třeba hledat způsob výkonu primátu, jenž je přijatelný pro pravoslavné“.

Církev, svátost světové jednoty

9. září 1965 obsahovala veřejně nepřečtená arcibiskupova intervence mezi četnými kritickými poznámkami k pověstnému schématu XIII (pozdějšímu schématu *Gaudium et spes*) dva útoky proti novotářské nauce o Církvi toto:

„Na straně 38, v řádcích 22 a 23, je Církev definována jako „svátost niterného sjednocení s Bohem a jednoty veškerého lidského pokolení ...“¹⁶ Toto pojetí vyžaduje vysvětlení: jednota Církve není jednotou lidského rodu.“

Svým navyklým citem vystihl Msgr. Lefebvre ducha, na němž toto dvojznačné pojetí spočívá i u tohoto schématu, jako ještě u mnoha dalších:

„Bezpočet vět obsahuje víceznačnosti, protože to, co jejich autoři učí, není ve skutečnosti tradiční katolická nauka, nýbrž nauka nová, směs nominalismu, modernismu, liberalismu a teilhardismu.“¹⁷

Mezi jinými dvojznačnými větami vybral arcibiskup tu, která pochází od Teilharda de Chardin a Karla Rahnera¹⁸: „Svým vtělením přijalo Slovo Boha Otce celého člověka s tělem a duší („souhlasí,“ říká Msgr. Lefebvre); tím celou stvořenou přirozenost posvětil (zdůrazňuje Msgr. Lefebvre), včetně hmoty, takovým způsobem, že všechno, co existuje, podle svého způsobu volá po Vykupiteli“ (s. 39, řádky 19-22).¹⁹

Koncil opravil toto tvrzení tím, že vyškrtl dvojznačný výrok o kosmu, ale současně ponechal dvojznačný výrok o člověku:

„Svým vtělením se Syn Boží jistým způsobem sjednotil s každým člověkem“²⁰, v čemž se již objevuje vůdčí motiv Wojtyłovy teologie o

všeobecném vykoupení, ve které jsou vypuštěny vykoupení od hříchu a nezbytnost křtu, stejně jako nutnost náležet k Církvi, aby byl člověk spasen.

Msgr. Lefebvre uzavírá svou intervenci – kterou bohužel nemohl v koncilní aule přečíst –, v níž vyčítá schématu XIII (s. 6-10), že „tvrdošijně zamlčuje dědičný hřích s jeho následky“, že „hovoří o povolání člověka (s. 13n.), aniž by hovořilo o křtu a ospravedlnění nadpřirozenou milostí“, nebo že popisuje Církev jako „evangelní kvas ve veškeré lidské mase“²¹ místo coby dokonalou a ke spáse nezbytnou společnost, s následujícím mimořádným zvoláním:

„Tato pastorální konstituce (...) neposkytuje lidem a křesťanům pastvu evangelní a apoštolské pravdy a nadto Církev nikdy takto nehovořila. Tomuto hlasu nemůžeme naslouchat, protože to není hlas Nevěsty Kristovy. Tento hlas není hlasem Ducha Kristova. Hlas Krista, našeho Pastýře, známe. Tento však neznáme. Roucho je beráncí; hlas není hlasem Pastýře, ale možná hlasem vlka. Domluvil jsem.“²²

Náboženská svoboda: nesprávná definice

Především v boji proti náboženské svobodě, jež vedl, si získal Msgr. Lefebvre pověst „vášnivého a ostrého obránce katolické pravdy“ – *veritatis catholicae defensor acerrimus* –, jak jej nazval jeden kardinál.

I když se často připojoval k poznámkám svých přátel, kardinálů Ruffiniho, Bacciho²³ a Browna, tak i přesto nevyjadřuje arcibiskup o nic méně své nejvlastnější myšlenky – které jsou naprosto věrné tradici.

Věrně učí ponaučení, jak je uděluje Lev XIII. v *Immortale Dei*²⁴:

„Lidská svoboda nemůže být popsána jako osvobození od jakéhokoliv donucení, poněvadž by jinak zničila každou autoritu. Donucení může být fyzické nebo morální. Morální donucení na poli náboženském je velmi užitečné a nalézá se na všech stránkách Písma svatého. „Počátek moudrosti je bázeň Páně“ (Žalm 110,10). Autorita existuje proto, abychom činili dobro a zlého se varovali, to znamená proto, aby lidem pomáhala správně užívat svobody“ (s. 40 a 68-69).

Proto znamená „nový základ“, který našli, jak věří, autoři schématu při volném zkoumání pravdy, jenom sypání písku do očí.

„Tento odstavec,“ vysvětluje, „jasně ukazuje, jak je toto prohlášení vzdálené od skutečnosti. Hledání pravdy spočívá u lidí žijících na zemi především v poslušnosti, v podřízení jejich rozumu určité autoritě, ať již

je to autorita rodiny, náboženství, anebo též státu. Kolik lidí může dospět k pravdě bez pomoci autority?“ (s. 41 a 69).

Co se „nového základu“ týče, „opírá se schéma o určitý relativismus (...). Uvažuje jen o naší době vlastních, proměnlivých situacích a hledá nové maximy jednání jako lidé, kteří se zaměří vždy jen na jeden zvláštní případ, jak se to stává např. ve Spojených státech. Avšak okolnosti se mohou měnit a ony se opravdu mění“ (s. 69-70).

Tento ostrý bodec, který byl zaměřen proti tezi P. Johna Murraye, jenž chtěl z amerického modelu náboženského pluralismu a zevšeobecně vzájemné tolerance odvodit náboženský ideál státu, ukazuje křehkost teorie, která stojí pouze a výlučně na tekutém písku proměnlivých okolností. Staví na světlo pevnost tradičního učení, založeného na skále práv pravdy.

„Protože toto prohlášení nespočívá na právech pravdy, která jediná může přinést skutečné řešení, jež obstojí za všech okolností, tak vidíme, že jsme nevyhnutně postaveni před nejhlubší obtíže“ (s. 70).

Jinými slovy: Náboženská svoboda není žádné katolické učení, nýbrž čirý ústupek duchu doby!

Náboženská svoboda: pokrytectví

Msgr. De Smedt byl v koncilní aule ve svém postavení jakožto zpravodaj komise největším obhájcem této ústupnosti duchu doby. Ve vleku P. Murraye tvrdil, že státní moci nepřísluší, aby vynášela soud ohledně pravosti nebo nepravosti nějakého náboženství²⁵. Schéma je méně přesné ve svém výrazu (kap. II, č. 4), předpokládá však tento princip, který kardinál Ruffini – jak si vzpomínáme – nazval „velmi nesprávným“. Msgr. Lefebvre zdůrazňuje, že tvrzení této nepříslušnosti „výslovně protičeří katolické nauce“, jak ji předkládá Lev XIII. v *Immortale Dei*²⁶ (s. 42):

„Zcela neprávem,“ říká, „upírají autoři (schématu) křesťanským představitelům států smysl pro pravdu. Zkušenost dokazuje naprostou nesprávnost takového náhledu: nějakým způsobem poznává pravdu každý, jak ti, kteří jí protičeří a pronásledují věřící, tak také ti nevěřící, kteří ctí pravdu a ty, kdo v ni věří“ (s. 70).

Ve světle výkladu tohoto rozporu, jenž zcela vykazuje styl ctěného P. Voegtliho, se jeví státní laicismus, ať již jej zastává klérus, jako

laicismus Msgr. De Smedta, anebo má pečeť nepřátel Církve, jako laicismus svobodného zednářství, zcela tím, čím je: jako pokrytectví.

Náboženská svoboda jako vítězství svobodného zednářství

Posuzováno historicky, jak zdůrazňuje Msgr. Lefebvre, náboženská svoboda se nenachází v Písmu svatém – což P. Congar²⁷ později přiznal:

„Z Písma svatého lze dokázat jen povinnost nejen naše svědomí, ale naši celou osobu podříditi Bohu, Ježíši Kristu a Církvi.(...) Nikde a nikomu nedává Písmo svaté právo vyvolávat pohoršení, ani tehdy, když je svědomí nezaviněně v omylu“ (s. 44).

Právě naopak je třeba původ náboženské svobody hledat „mimo Církev, u takzvaných filosofů 18. století: Hobbese, Locka, Rousseaua, Voltaira“, a marně se v polovině 19. století „liberální katolíci s Lamennaisem pokoušeli toto pojetí uvést do souladu s učením Církve: byli papežem Piem IX. odsouzeni. Papež Lev XIII. toto pojetí, jež nazývá ‚novým právem‘, odsoudil ve své encyklice *Immortale Dei* jako odporující zdravé filosofii, Písmu svatému a tradici“ (s. 86).

Nakonec pranýřuje arcibiskup temné jedové kuchyně, v nichž byla náboženská svoboda původně uvařena²⁸:

„Letos [1965] zveřejnil svobodný zednář Yves Marsaudon knihu *L'œcuménisme vu par un franc-maçon de tradition* [Ekumenismus, jak ho vidí tradiční svobodný zednář]. Autor knihy tím vyjadřuje přání zednářů, aby náš koncil slavnostně vyhlásil náboženskou svobodu“ (s. 86-87).

„Křesťané (...) přesto nesmí zapomenout,“ píše baron Marsaudon, „že každá cesta vede k Bohu („v domě Otce mého jest příbytků mnoho“ ...), a musí trvat na tomto odvážném pojmu svobody myšlení, který – a tady můžeme opravdu mluvit o revoluci – poté, co vyšel z našich zednářských lóží, se skvěle rozšířil pod kopulí Svatého Petra.“²⁹

Právo na pohoršení a jeho důsledky

Z úst řečníka vychází stále znovu jeden výraz: „Náboženská svoboda je právem na pohoršení“, protože ve státě vymezuje domovské právo náboženskému omylu, nákaze tímto omylem a jeho mravním důsledkům. A arcibiskup vypočítává mezi důsledky náboženské svobody tyto:

- Zkázou mravů: „Nelze stanovit svobodu všech náboženských společenství v lidské společnosti coby tvrzení jako v č. 29, aniž by těmto společenstvím přiznal také svobodu mravů: mravní chování a náboženství jsou spolu niterně spojeny, jako např. mnohoženství a islámské náboženství“ (s. 69).
- Zánik katolických států, poněvadž „již nebude žádné státní společenství, které je vybaveno katolickým zákonodárstvím“ (s. 44).
- „Relativismus v nauce a v praktické náboženské lhostejnosti“ (s. 44).
- „Vymizení misijního ducha (...) za účelem obrácení duší“ (s. 44).

Naopak se všechny tyto nanejvýš závažné nevýhody vytratí, pokud se bude hlásat, že „pouze a jedině Církev Kristova [katolická Církev] vlastní přirozený a nadpřirozený božský zákon v úplné neporušenosti a dokonalosti. Jen ona obdržela pověření jej hlásat a prostředky k jeho zachovávání. V ní se nachází Ježíš Kristus, jenž je našim zákonem, opravdu a skutečně. V důsledku toho vlastní jen ona skutečné právo na náboženskou svobodu, vždy a všude“ (s. 88).

¹ Srov. Berto, Victor-Alain: *Pour la sainte Eglise romaine. Textes et documents de V.-A. Berto, prêtre, 1900-1968* [Za svatou římskou Církev. Texty a dokumenty V.-A. Berta, kněze, 1900-1968]. Paříž (Cèdre) 1976, s. 252.

² Schéma nicméně ujišťuje, že „starost“ každého člena kolegia o celou Církev „není aktem jurisdikce“ (č. 17).

³ Wiltgen, Ralph: *Der Rhein fließt in den Tiber. Eine Geschichte des Zweiten vatikanischen Konzils* [Rýn se vlévá do Tiberu. Dějiny II. vatikánského koncilu]. Feldkirch (Lins-Verlag) 1988, s. 92-93.

⁴ Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an!* [Obžalovávám koncil!]. Martigny (Saint-Gabriel) 1977, s. 30.

⁵ Tamtéž, s. 90.

⁶ Pastor Wilhelm Schmidt: dopis P. Matthiasu Gaudronovi z 3. srpna 2000.

⁷ V kapitole I.; *Acta synodalia concilii Vaticani II* [Synodální akta II. vatikánského koncilu] (dále jen „A. Syn.“), sv. III., díl I., s. 440.

⁸ A. Syn., sv. III., díl I., s. 663.

⁹ Srov. kardinál J. Ratzinger: přednáška z 27. února 2000; *Osservatore Romano*, 4. březen 2000, s. 7-8.

¹⁰ *Schema decreti de oecumenismo*, 1963, č. 2, s. 8; srov. koncilní dekret *Unitatis redintegratio*, č. 3.

¹¹ Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 33.

¹² Tamtéž, s. 93. Msgr. Lefebvre vždy zdůrazňoval, že omyl duchovního ohledně účinku nějaké svátosti může ovlivnit jeho intenci: buď tím, že mu dá příležitost učinit akt vůle, který je ve výslovném protikladu k účinku svátosti, nebo tím, že řídí vůli tím směrem, že přesným a rozhodným způsobem chce něco zcela jiného než tento účinek. Tato skutečnost se v prohlášeních Svatého stolce jasně neukázala; srov. DH 3101 – 3102; Msgr. Lefebvre si z tohoto důvodu dělal starosti.

¹³ Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 56 a 57-58; úryvek z poznámky kardinála Larraony, jež obsahuje jeho výhrady a je spolupodepsána Msgr. Lefebvrem.

¹⁴ Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 32.

¹⁵ Poznámka kardinála Larraony, in: Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 58.

¹⁶ Této představy, vyjádřené již prostřednictvím *Lumen gentium* (č. 1) jako základní zásada, se chopilo schéma XIII a ponechala *Gaudium et spes*, č. 42, § 3. Má za původce teology nizozemského jazyka P. Smulderse, B. Willemse, E. Schillebeeckxe, J. Wittta, ale rovněž Karla Rahnera.

¹⁷ Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 83.

¹⁸ Srov. Rahner, Karl: *Mission et grâce* [Poslání a milost]. Překlad od Charlese Mullera. Sv. I.: XXe siècle, siècle de grâce? Paříž (Mame) 1962, s. 63, 84, 85.

¹⁹ Srov. komentář od P. Chenu in: Duquesne, Jacques: *Un théologien en liberté – Jacques Duquesne interroge le Père Chenu* [Teolog svobody – Jacques Duquesne se dotazuje pátera Chenu]. Paris (Centurion) 1975, s. 186.

²⁰ *Gaudium et spes*, č. 22, § 2.

²¹ Schéma z 28. května 1965, s. 40, řádek 13; srov. *Gaudium et spes*, č. 40, § 2.

²² Lefebvre, Marcel: *Ich klage das Konzil an*, s. 84; v textu následující čísla stran viz tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 32.

²⁴ *Les enseignements pontificaux. Présentation et tables par les moines de Solesmes* [Papežská poučení, předkládaná mnichy ze Solesmes] (dále jen „EPS“). Paříž (Desclée et Cie.) 1954, 1960, *La Paix intérieure des nations* [Vnitřní mír národů] (dále jen „PIN“), č. 149.

²⁵ *Relatio de reemendatione schematis emendati*, 28. květen 1965, s. 48-49, A. Syn., sv. IV., díl I., s. 191.

²⁶ „Vedoucí představitelé států musí jméno Boží ctít jako svaté a ke svým nejvznešenějším povinnostem počítat podporu náboženství, jeho zvýhodňování svou náklonností a jeho ochranu mocí zákonů. (...) Občanská společnost musí pečovat o to, aby (...) byl všeobecně uznáván svatý a nedotknutelný výkon náboženství“ (EPS, PIN, č. 131). Poznání pravého náboženství není ostatně obtížné ani pro nekatolíky, neboť „lidé je poznávají bez obtíží, alespoň v katolických zemích, podle znaků pravdy, jejíž zářivé rysy v sobě nese. Toto náboženství musí vedoucí státní představitelé zachovávat a ochraňovat“ (Lev XIII.: encyklika *Libertas*, 20. červen 1888).

²⁷ Vatré, Eric, et al.; Trédaniel, Guy (ed.): *La droite de Père. Enquête sur la tradition catholique aujourd'hui* [Otcovská práva. Zkoumání dnešní katolické tradice]. Paříž (Ed. de la Maisnie) 1994, s. 118.

²⁸ Srov. Schmidt, Stjepan: *Agostino Bea, cardinale dell'ecumenismo e del dialogo* [Augustin Bea, kardinál ekumenismu a dialogu]. Milán (San Paolo) 1996, s. 139-141, který podává zprávu o významném setkání v New Yorku 1. dubna 1963, jež pořádala American Council for Democracy under God [Americká rada pro demokracii podřízenou Bohu] za předsednictví kardinála Bey, který hovořil na téma „Občanská jednota a svoboda podřízená Bohu“.

²⁹ Marsaudon, Yves: *L'œcuménisme vu par un franc-maçon de tradition*. Paříž (Vitiano) 1965, s. 121; citováno dle Permanences, č. 21 (červen 1965), s. 87.